

PERCEPTION OF ONLINE TECHNOLOGIES BY FUTURE TEACHERS IN TERMS OF ADVERSE FACTORS LIMITING STRATEGIES

VNÍMÁNÍ ONLINE TECHNOLOGIÍ BUDOUCÍMI UČITELI Z HLEDISKA NEPŘÍZNIVÝCH FAKTORŮ LIMITUJÍCÍCH STRATEGIÍ

Michaela Bartošová, Jana Černá

Abstract

This paper presents partial results of our qualitative research, which is part of the broader context of research focused on the use of online technologies by teachers in their informal learning and formal education. The research was carried out as part of the Student Grant Program at Palacký University in Olomouc (IGA_Pdf_2021_021; The phenomenon of informal learning with a focus on online technologies for future English language teachers at Palacký University in Olomouc). The premises of the qualitative research were based on the intention to find out how future teachers approached online technologies during their lifetime. Data for qualitative research were collected through semi-structured interviews with students of primary and lower secondary education at the Faculty of Education, Palacký University in Olomouc. Specifically, in this paper we focus on the perception of online technologies by future teachers in terms of their adverse effects not only on human health.

Key words: *Online technologies, future teachers, ICT and psychohygiene, health and education, human health, negative factors*

Abstrakt

Tento příspěvek představuje dílčí výsledky našeho kvalitativního výzkumu, který je součástí širšího kontextu výzkumu zaměřeného na využívání online technologií učiteli ve svém informálním učení a formálním vzdělávání. Výzkum byl realizován v rámci řešení Studentské grantové soutěže na Univerzitě Palackého v Olomouci (IGA_Pdf_2021_021; Fenomén informálního učení se zaměřením na online technologie pro budoucí učitele anglického jazyka na Univerzitě Palackého v Olomouci). Premisy kvalitativního výzkumu vycházely ze záměru zjistit, jak budoucí učitelé přistupovali k online technologiím v průběhu svého života. Údaje pro kvalitativní výzkum byly shromážděny pomocí polostrukturovaných rozhovorů se studenty učitelství primárního a nižšího sekundárního vzdělávání na Pedagogické fakultě Univerzity Palackého v Olomouci. Konkrétně v tomto příspěvku se zaměříme na vnímání online technologií budoucími učiteli z hlediska jejich nepříznivých vlivů nejen na zdraví člověka.

Klíčová slova: *Online technologie, budoucí učitelé, ICT a psychohygiene, výchova ke zdraví, lidské zdraví*

ÚVOD

Dnešní moderní doba nám v mnohém život usnadňuje, ale zároveň nám působí četná zdravotní oslabení. Tato oslabení jsou ve značné míře způsobena naším způsobem života. Životní styl obyvatel především ve vyspělých zemích zásadně změnil technický pokrok, který na jedné straně člověku usnadnil život, ale na straně druhé má i negativní dopad na životní styl člověka. U současného člověka převažuje sedavý způsob života, doprovázený dlouhodobým setrváváním ve statických polohách často u počítače, televize a mobilním telefonem v ruce.

Tento trend se objevuje už u dětí v předškolním nebo mladším školním věku. Zatímco dříve děti trávily mnoho času venku hraním her se svými kamarády, oblíbenou činností dětí v dnešní době je sledování televize, videí, hraní počítačových her a čas se svými kamarády tráví především na sociálních sítích. Tristní je, že děti stráví u počítače až 14 hodin týdně. Dětem často chybí sport a aktivní pohyb. Tato neaktivita podporuje rozvoj onemocnění pohybového systému a vadné držení těla. Jenomže dlouhodobé sledování monitoru může vést k dalším zdravotním potížím, například k bolestem hlavy a krční páteře, k zánětu šlach nebo syndromu karpálního tunelu dále také k onemocnění zraku a tzv. CVS syndromu (Computer Vision Syndrom). Navíc hraní počítačových her u dětí zvyšuje sklon k agresivitě, násilí a šikanování (Kachlík & Mužík, 2009; Řehulka, 2011; Strnadlová, 2011).

Další problémy související s moderní dobou vycházejí přímo z používání online technologií. Jedním z problémů může být kyberšikana. Kyberšikana se liší od klasické šikany právě tím, že probíhá ve virtuálním světě a v podstatě se s ní můžeme setkat kdykoliv a kdekoliv jakmile budeme připojeni k internetu. Dalším rozdílem je, že pachatel kyberšikany je většinou anonymní, protože je skrytý za nějakou jinou identitou. Vzhledem k tomu, že virtuální prostředí je anonymní, jsou schopni provést útok i ti, kteří by se tradiční šikanou zaútočit neodvážili. Navíc diváků kyberšikany může být nepoměrně vyšší počet než u klasické šikany, protože přihlížející může být v podstatě každý, kdo má přístup k internetu. Dalším druhem psychické manipulace, která se uskutečňuje prostřednictvím internetu, je kybergrooming. Pojem kybergrooming znamená takové chování útočníka, který u oběti vyvolá falešnou důvěru a postupně ji chce přimět k osobní schůzce, která může skončit sexuálním zneužitím oběti, fyzickým násilím na oběti apod. Oběťmi jsou zpravidla děti, které tráví velké množství volného času v online komunikačních prostředích, kde navazují virtuální kontakty (Kopecký & Krejčí, 2010). Mezi další termíny, které bychom mohli jmenovat, patří sexting, phishing, romance scam, webcam trolling, hoax nebo fake news atd. V elektronické komunikaci nezáleží na věku, pohlaví, fyzické síle ani na sociálním postavení, jak útočníka, tak oběti. Velmi důležité proto je, aby člověk nebyl přehnaně důvěřivý a nesděloval citlivé informace, např. osobní údaje, fotografie, hesla, své problémy apod., které by mohly být zneužity. Naopak je nezbytné, aby si člověk dokázal chránit a zabezpečit své soukromí a osobní údaje.

Pro potřeby našeho výzkumu jsme vymezili online technologie, anglicky online technology nebo online technologies jako online platformy, aplikace, webové stránky a sociální sítě.

1 METODIKA PEDAGOGICKÉHO VÝZKUMU

Tento text popisuje pouze vybrané téma, které je součástí širšího kontextu výzkumu. Kvalitativní výzkum byl navržen poté, co byla zpracována a analyzována kvantitativní data z úvodní části našeho výzkumu, abychom získali podrobnější informace o tom, jak se v průběhu času vyvíjela současná praxe používání online technologií budoucími učiteli. V kvantitativní části výzkumu byla data získána prostřednictvím dotazníkového šetření. Dotazník se skládal z většiny uzavřených položek, což znamená, že odpovědi mohly být respondentům někdy naznačeny přímým uvedením konkrétních možností. Proto jsme se rozhodli provést s vybranými respondenty polostrukturovaný rozhovor, abychom jim umožnili volně se podělit o zkušenosti s online technologiemi v průběhu svého života – jak v minulosti, tak i v současnosti. Požádali jsme je také, aby hovořili o svých plánech na využívání online technologií ve své budoucí kariéře učitele angličtiny. Pro zjišťování historie respondentů s online technologiemi jsme se rozhodli použít rozhovor s podněty, který se podle Hendla (2005, s. 174) skládá ze seznamu otázek nebo témat, která musí být během rozhovoru probrána. Soupis podnětů zajišťuje, že žádné téma, které by tazatele zajímalo, nebude vynecháno.

1.1 RESPONDENTI

Respondenti byli vybráni záměrným výběrem, což je vědomý výběr malého počtu zdrojů dat, které splňují určitá kritéria. Prostřednictvím e-mailu bylo osloveno 25 účastníků z kvantitativní části výzkumu. Byli osloveni, jak studenti Učitelství pro 1. stupeň základního vzdělávání, tak Učitelství pro 2. stupeň základního vzdělávání, s dotazem, zda by byli ochotni poskytnout rozhovor o svých dosavadních zkušenostech s online technologiemi. Bylo obdrženo 15 kladných odpovědí a po konzultaci časových možností potenciálních respondentů a tazatelů byl proveden konečný výběr 10-ti respondentů. Jednalo se o 7 žen a 3 muže ve věku 23 až 26 let - 5 studentů oboru Učitelství pro primární vzdělávání, 3 studenty oboru Učitelství pro primární vzdělávání se speciální pedagogikou a 5 studentů oboru Učitelství anglického jazyka pro nižší stupeň sekundárního vzdělávání na Pedagogické fakultě Univerzity Palackého v Olomouci.

1.2 SBĚR A ZPRACOVÁNÍ DAT

V úvodní fázi byla navržena základní struktura rozhovoru v češtině (mateřském jazyce respondentů), podle návodu pro konstrukci efektivních dotazníků ve výzkumu vzdělávání (Hendl, 2005; Strauss & Corbinová, 1999). Rozhovor byl pilotován se třemi dobrovolnými studenty, kteří rovněž splňovali naše výzkumná kritéria. Této pilotní fázi byli přítomni dva výzkumníci, kteří upravovali a doladovali otázky a podněty, jež měly být použity ve finálních deseti rozhovorech. Nakonec byla sestavena finální podoba rozhovoru. Se všemi respondenty vedl rozhovor jeden z výzkumníků přítomných u pilotní fáze. Rozhovory probíhaly na platformě Zoom a byly nahrávány. Každý rozhovor trval 30 až 45 minut v závislosti na reakci jednotlivých respondentů. Rozhovory byly přepsány pomocí aplikace Beey a poté graficky a gramaticky upraveny. Transkripty rozhovorů byly zpracovány pomocí otevřeného kódování.

2 VÝSLEDKY

Pro tento příspěvek jsme vybrali dílčí výsledky kvalitativního výzkumu. V jedné části rozhovoru byli respondenti požádáni, aby shrnuli pozitiva a negativa, kterými je online technologie ovlivnila v průběhu základní a střední školy a v současném období jejich života. Především v prvních dvou zmíněných obdobích respondenti uváděli více přínosů než záporů, přesto některá negativa uvedli. Zde se zaměřujeme na vnímání online technologií budoucími učiteli z hlediska negativních vlivů nejen na zdraví člověka.

2.1 OBDOBÍ RESPONDENTŮ, KDY BYLI ŽÁKY ZÁKLADNÍ ŠKOLY

Pro toto období si většina respondentů nevzpomíná téměř na žádné negativní vlivy nebo zkušenosti s online technologiemi, až na množství času, který s online technologiemi trávili. Někteří respondenti uznávají, že se možná jednalo o zbytečnou ztrátu času.

Například jak uvádí Nancy: *„Jednou z nevýhod by mohlo být, že nás ty aplikace, sociální sítě atd. stály čas.“* Nick vzpomíná: *„Než mi bylo 13 nebo 14 let (před používáním PC), měl jsem ještě normální dětství, pořád jsme byli venku, hráli jsme si v blátě...“*

Na druhou stranu respondenti uvedli, že v tomto období většina rodičů omezovala čas, který mohly jejich děti trávit u počítače. Například.: *„Na začátku...na základní škole byl limit 30 minut, myslím. A pak, možná když mi bylo 11 let nebo tak, se to začalo více rozvolňovat, méně omezovat.“* (James) *„Moji rodiče byli velmi opatrní a po mnoho let jsem měla přísný limit, kolik času jsem mohla strávit na internetu.“* (Rachel) Nejpřísnější omezení ze strany rodičů, uvedl Sid: *„Rodiče mě drželi dál od hraní her...povolovali mi pouze 20 až 30 minut času stráveného u počítače.“* Zároveň dodává: *„Mělo to na mě vliv a vlastně i teď mám tendenci trávit hraním počítačových her minimum času nebo vůbec žádný.“* Je zřejmé, že v tomto období byly zkušenosti našich respondentů formulovány jejich rodinami, aktuálními trendy a touhou po zábavě. Čas strávený s online technologiemi byl také u mnoha respondentů omezen tím, že museli sdílet počítač nebo dokonce telefon s dalšími členy rodiny, obvykle se sourozenci.

2.2 OBDOBÍ RESPONDENTŮ, KDY BYLI ŽÁKY STŘEDNÍ ŠKOLY

Když naši respondenti vzpomínali na zkušenosti s online technologiemi na střední škole, uváděly většinou stejnou nevýhodu online technologií jako v předchozím období. Opět se u nich jako hlavní nevýhoda objevuje potenciální ztráta času, především proto, že se u většiny respondentů rapidně zvyšuje čas trávený s online technologiemi. Například Karen se svěřila: *„Trávila jsem tam opravdu hodně času. Když o tom teď přemýšlím, bylo toho vlastně příliš mnoho.“* James dokonce přiznal: *„Trávil jsem více času online než offline.“* Rachel vzpomínala: *„Pak to bylo nějak víc in, být online než chodit ven.“* Sid dokonce uvedl: *„Moji vrstevníci tam trávili hodně času, takže mě to motivovalo, abych jim věnoval více času také.“*

Důvodů pro trávení více času s online technologiemi bylo více. Prvním z důvodů můžeme uvést rodičovskou kontrolu, která ustávala, a mechanismus sebekontroly se ještě nevytvořil. Navíc používání chytrých telefonů se stalo běžnou součástí a většina respondentů v tomto období už vlastnila svůj osobní, většinou první chytrý telefon. *„Režim s OT by jiný, protože jsem byl starší, a tak rodiče mi dávali větší volnost. Souviselo to také s tím, že jsem měl svůj vlastní chytrý telefon, takže jsem tam mohl*

trávit více času.“ (Sid) Dalším důvodem byl vznik a rozšíření sociálních sítí jako je Facebook, Instagram apod. Téměř pro všechny se sociální sítě staly nejdůležitějším středobodem jejich online aktivit. *„Když jsme byli teenageři, byly pro nás strašně důležité ty sociální sítě jako Instagram.“* (Rachel) V této fázi života byly preference a praktiky respondentů související s online technologiemi do značné míry ovlivněny potřebou sounáležitosti, což znamená sledování aktuálních trendů s vrstevníky. Pro mnohé byly online technologie nutností, aby mohli být v úzkém kontaktu s vrstevníky, spolužáky, kamarády a rodinou. Mezi další důvody můžeme zařadit přibývání více internetových stránek, aplikací, her atd., které začali respondenti využívat, k tomu samozřejmě patří i více času tráveného sledováním seriálů a filmů online. Zároveň se zvyšuje potřeba používání online technologií i kvůli škole (k plnění úkolů, internetové stránky školy, vzdělávací portály apod.)

2.3 SOUČASNOST

V období od ukončení středoškolského studia do současnosti se převážně pozitivní přístup k online technologiím našich respondentů stal reálnějším. Respondenti si začínají více uvědomovat nevýhody online technologií. Za hlavní nevýhodu považují velkou ztrátu času při používání online technologií, která se může proměnit až v nebezpečného žrouta času. Dva z našich respondentů dokonce uvedli, že se online technologie mohou stát až návykové. Takto se vyjádřili respondenti zcela jasně a konkrétně: *„Online technologie dokáží člověka do sebe zcela vtáhnout.“* (Karen) *„Chci se na něco chvíli dívat a pak si uvědomím, že jsem tam skoro hodinu.“* (Vicky) *„Člověk si myslí, že bude relaxovat asi 10 minut a místo toho relaxuje asi 45 minut.“* (James) *„Online technologie nám pomáhají prokrastinovat.“* (Rachel) *„Mohou vést i ke ztrátě kontroly.“* (Sid) Jako další nevýhody, které jsou úzce propojené, respondenti uvádějí zanedbávání reálných sociálních kontaktů a opomíjení offline aktivit. Thea uvažuje: *„Jednou z nevýhod je možná to, že se člověk fyzicky neseťkává, s lidmi se kterými by mohl. Člověk tráví víc času na sociálních sítích a sledováním filmů a seriálů, místo aby šel ven nebo si přečetl knihu nebo se něco naučil.“* Sid považuje tento problém za ještě naléhavější: *„Nevýhodou je, že nežijí skutečný život.“* Jako další negativní faktor používání online technologií si respondenti uvědomují anonymitu lidí na sociálních sítích s jejími důsledky, které mohou mimo jiné vést k nevhodnému chování některých lidí. Karen zmiňuje také nebezpečí zneužití osobních údajů, které je nutné si dobře před ostatními zajistit. *„Jsme IT rodina, takže jsem velmi dobře schopná si zabezpečit svá osobní data, hesla apod. Ale znám spoustu lidí, kteří jsou v tomhle beznadějní...“* (Karen) Některým respondentům velmi vadí všudypřítomná online reklama. Nancy se zdá být tímto faktem zcela frustrovaná: *„Vidím, že reklam je stále více a více. Když se chcete podívat na video, vyskočí jich spousta, takže když chcete video přetočit a podívat se například na druhou polovinu, musíte projít třemi nebo čtyřmi reklamami. Grrr... A také... jednou na něco kliknete, např. na nějakou reklamu a pak vám ta věc vyskakuje všude.“* V tomto životním období si naši respondenti také více uvědomují nepříznivé vlivy online technologií na jejich fyzické i psychické zdraví. Mezi důsledky na jejich psychické zdraví respondenti zařadili psychickou únavu, duševní rozpoložení a vliv na pozornost. Rachel uvádí: *„Má to vliv na mé duševní rozpoložení, když u toho tak dlouho sedím... a rozpadá se moje pozornost.“* To se podle ní ještě zhoršilo během výluky uvalené kvůli šíření nemoci Covid-19: *„Dřív jsem měla všechno přehledně uspořádané v počítači, ale pak toho bylo moc, to už nejde...“* Pandemie Covid-19, která znamenala pro všechny studenty a učitele rychlý nárůst množství času stráveného s online technologiemi, odhalila pro naše respondenty další potenciální nevýhody online technologií. Mezi fyzické potíže respondenti uváděli únavu, bolest očí

a hlavy a ztuhlost celého těla. „Já jsem zrovna měla tenhle rok kvůli tomu, jak jsem trávila hodně času právě na počítači skrz školu atd., tak jsem měla dvakrát zánět očních spojivek.“ (Karen) „Začala jsem pociťovat tak jako bolesti zad a takové ty běžné věci, jak člověk u toho mnohem víc sedí u toho onlinu...“ (Thea).

ZÁVĚR

- Všichni respondenti s postupem času a většími zkušenostmi s online technologiemi, je vnímají realističtěji a uvědomují si čím dál více jejich negativní faktory.
- Mezi hlavními negativní vlivy respondenti zařazují: potenciální ztrátu času, ztrátu reálných sociálních kontaktů, zanedbávání offline kontaktů, fyzické (i zdravotní) potíže, psychické potíže a anonymitu.
- Zajímavé je zjištění, že nikdo z respondentů nevedl jako možné negativní vlivy nebo rizika: kyberšikanu, kybergrooming, hoax, fakes news, phishing, sexting apod. Můžeme se pouze domnívat, že si naši respondenti vůbec neuvědomují tato rizika používání online technologií, nebo je nepovažují za rizikové, protože se s nimi sami ani vzdáleněji (u kamarádů, spolužáků apod.) nesetkali.
- Tyto výsledky také korespondují s naším kvantitativním výzkumem v oblasti informálního učení a online technologií u budoucích učitelů, kdy nejvíce respondentů uvádělo potíže se soustředěním spojené v některých případech s velkou únavou po 6-ti až 8-mi hodinách online výuky, ztrátu motivace a zdravotní potíže jako bolest očí, zad, nespavost a ztrátu sociálních kontaktů, na čtvrtém místě potenciální ztrátu času (Černá et al., 2021, s. 42).

Tento příspěvek vznikl a byl financován jako součást studentského grantového projektu IGA_Pdf_2021_021 - Fenomén informálního učení se zaměřením na online technologie pro budoucí učitele anglického jazyka na Univerzitě Palackého v Olomouci.

Literatura

1. Hendl, J. (2005). *Kvalitativní výzkum: základní metody a aplikace*. Praha: Portál.
2. Černá, J., Bačíková, B., Chráska, M., & Babická, B. (2021). Online technology in informal learning and formal education: a case study among future english teachers. In *Journal of International Scientific Publications: Language, Individual & Society* 15 (s. 28-45). <https://www.scientific-publications.net/en/article/1002268/>
3. Kachlík, P., & Mužík, V. (Eds.). (2009). *Program Zdraví 21 a výchova ke zdraví 2009: sborník z konference Fórum výchovy ke zdraví XII*. Brno: Masarykova univerzita.
4. Kopecký, K., & Krejčí, V. (2010). *Rizika virtuální komunikace: příručka pro učitele a rodiče*. Olomouc: NET UNIVERZITY.
5. Řehulka, E. (Ed.). (2011). *Studie k výchově ke zdraví: škola a zdraví pro 21. století, 2011*. Brno: Masarykova univerzita ve spolupráci s MSD.
6. Strauss, A. L., & Corbin, J. (1999). *Základy kvalitativního výzkumu: postupy a techniky metody zakotvené teorie*. Brno: Sdružení Podané ruce.
7. Strnadlová, A. (2011). *Tvorba a metodika projektů k podpoře zdraví: studijní text*. Ostrava: Ostravská univerzita v Ostravě, Pedagogická fakulta.

Kontakty

*Mgr. Michaela Bartošová
Univerzita Palackého v Olomouci, Pedagogická fakulta
Žižkovo nám. 5, 779 00 Olomouc
Tel: +420 777 659 880
E-mail: michaela.bartosova01@upol.cz*

*Mgr. Jana Černá
Univerzita Palackého v Olomouci, Pedagogická fakulta
Žižkovo nám. 5, 779 00 Olomouc
Tel: +420 608 953 256
E-mail: jana.cerna@upol.cz*